

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З БАГАТОДІТНИМИ
СІМ'ЯМИ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ

Дипломна робота
з соціальної педагогіки
*(освітньо-кваліфікаційний рівень
«Бакалавр»)*

студентки **4** курсу, **42** групи
галузі знань:

0101 Педагогічна освіта

напряму підготовки:

6.010106 Соціальна педагогіка

Бех Вероніки Олексіївни

Керівник:

кандидат педагогічних наук,

доцент **О. Л. Остапчук**

Рецензент: завідувач кафедри педагогіки
Криворізького педагогічного інституту,
ДВНЗ «Криворізький національний
університет», доктор педагогічних наук,
професор **Т.О. Дороніна.**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ.....	8
1.1. Аналіз базових понять дослідження.	8
1.2. Соціально-педагогічні особливості виховання дітей у багатодітній сім'ї	14
1.3. Особливості функціонування об'єднаних територіальних громад.....	22
1.4. Соціально-педагогічна діяльність з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади	27
Висновки до розділу 1.....	36
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З БАГАТОДІТНИМИ СІМ'ЯМИ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ	40
2.1. Програма емпіричного дослідження.....	40
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження...	45
2.3. Рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності соціально-педагогічної діяльності з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади.....	65
Висновки до розділу 2.....	67
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сім'я являє собою цілісну систему соціального функціонування людини, виступає в якості соціального інституту, який впливає на формування і всебічний розвиток особистості. Величезна кількість і унікальність інструментарію впливу сім'ї роблять її потужним, незамінним механізмом, який у сприятливому випадку забезпечує людині підтримку, економічну, соціальну та фізичну безпеку.

На сучасному етапі суспільного буття, соціально-педагогічна діяльність в умовах сільської громади з багатодітними сім'ями є досить актуальною. Саме сільська багатодітна сім'я на сьогоднішній день відчуває гостру потребу у наданні їй соціально-педагогічної допомоги представниками соціальних служб, так як значна частина багатодітних сімей проживає саме у сільській місцевості і постійно зіштовхується із низкою гострих, специфічних для неї проблем.

В Україні за даними перепису населення 2010 року, налічувалося 396,2 тис. багатодітних сімейних домогосподарств, з них — 298,4 тис. — з трьома дітьми, 63,9 тис. — з чотирма і 33,9 тис. — з п'ятьма і більше дітьми. Близько 2/3 (60%) таких сімей проживає в сільській місцевості. Частка сімей з трьома і більше дітьми становить лише 5,7%; 3,3% у містах і 10,9% у селах. Багатодітність більш характерна для сільських сімей, частка яких у 3,3 рази перевищує міську [27].

Багатодітні родини є сім'ями, що належать до групи соціального ризику, тому що є маса причин, які роблять їх соціально вразливою категорією населення. Дохід на кожного члена сім'ї в них не перевищує прожиткового мінімуму. Також в таких сім'ях діти часто залишаються позбавленими батьківського піклування, батьки не в змозі приділяти увагу кожній дитині. Дуже часто багатодітні родини не завжди самостійно знаходять вихід зі складних життєвих обставин і тому потребують професійної підтримки фахівців соціальної сфери.

Дослідники приділяють увагу проблемам, які виникають у багатодітних сім'ях. Зокрема проблемами надання соціальної допомоги багатодітним сім'ям займалися такі науковці з соціальної роботи О. Безпалько, С. Коляденко,

Н. Павлик, Н. Сейко, Т. Шеляг. Зокрема, А. Антонов, А. Синельников, Е. Альчідеева, Т. Бодрова приділяли увагу проблемам становища багатодітних сімей в суспільстві і формування психологічних особливостей підлітків з багатодітних сімей; Г. Дмитрієв, Е. Караєва — розробкою форм і методів роботи з багатодітною родиною; Л. Обухова, О. Масраєва та Т. Шеляг вивчали спосіб життя сільської родини; Ф. Навіль вивчав розвиток особистості дитини в багатодітній родині; В. Кувшиннікова досліджувала соціальне становище сільської багатодітної сім'ї. Проблемою соціально-правового забезпечення сучасної багатодітної сім'ї займалися вчені Т. Зубкова, І. Зверєва, С. Кархліна.

Аналіз соціально-педагогічної літератури дає підстави констатувати, що в теорії і практиці накопичено певний досвід роботи з багатодітною сім'єю. Проте залишається недостатньо розробленою проблема соціально-педагогічної діяльності з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади, тому що відсутня достатня практика роботи з даною категорією сімей саме в сільській місцевості. Для того щоб трохи інакше подивитися на проблеми багатодітних сімей і на їх рішення, необхідно детально, глибоко вивчити і проаналізувати багатодітність, її причини, її вплив на кожного члена багатодітної сім'ї.

Актуальність проблеми, її недостатня розробленість у соціально-педагогічній науці зумовили вибір теми дослідження: «Соціально-педагогічна діяльність з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади».

Об'єкт дослідження — соціально-педагогічна діяльність з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади.

Предмет дослідження — система соціально-педагогічної діяльності з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади.

Мета дослідження — визначити теоретичні основи, практичні шляхи і способи оптимізації соціально-педагогічної діяльності з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади.

Завдання дослідження:

1. Визначити особливості функціонування багатодітної сім'ї, яка проживає у сільській місцевості та охарактеризувати соціально-педагогічну діяльність із багатодітними сім'ями в умовах сільської громади.

2. Дослідити питання міжособистісних стосунків у багатодітних сім'ях, які проживають у сільській місцевості та визначити пріоритетні напрями соціально-педагогічної діяльності з означеною категорією сімей.

3. Розробити рекомендації щодо підвищення ефективності соціально-педагогічної діяльності з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених задач використовувались теоретичні, емпіричні та статистичні методи дослідження. Теоретичні: аналіз педагогічної, психологічної літератури з проблеми дослідження, синтез, порівняння, класифікація, систематизація теоретичних даних; емпіричні: спостереження, аналіз документів, опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування); статистичні: кількісна та якісна обробка отриманих результатів.

Публікації. Основні положення роботи відображено в 1 публікації: Бех В. О. Соціально-педагогічна діяльність з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади // Актуальні проблеми соціальної сфери : [збірник статей учнів, студентів і викладачів за результатами конкурсних і кваліфікаційних досліджень / за заг. ред. Н. П. Павлик]. — Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2018. — С. 97—99.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається з вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

На основі проведеного теоретичного узагальнення та експериментального дослідження, можна зробити наступні висновки:

1. На основі проведеного аналізу базових понять, ми визначили, що соціально-педагогічна діяльність з багатодітною сім'єю — це різновид професійної діяльності, яка спрямована на надання підтримки, необхідних соціальних послуг багатодітній сім'ї, в якій чоловік та жінка перебувають у зареєстрованому шлюбі, разом проживають та виховують трьох і більше дітей, для успішної соціалізації, самореалізації в суспільстві та для задоволення потреб, які необхідні їм для нормальної життєдіяльності.

Ми визначили, що соціально-педагогічна діяльність з багатодітною сім'єю в умовах сільської громади здійснюється за такими напрямками як, соціальна реабілітація, соціальна діагностика, соціально-педагогічний супровід дитини, соціальний супровід родини, соціально-педагогічне консультування, соціальна профілактика, соціальний патронаж, сімейна психотерапія. Також ми хочемо зазначити, що важливою умовою надання ефективної соціально-педагогічної діяльності багатодітним сім'ям, які проживають саме в сільській місцевості є організована та цілеспрямована співпраця педагогів (школи), соціальних педагогів, батьків, виконавчих органів селищних рад, яка спрямована на вирішення всебічних питань та проблем, які виникають на різних вікових етапах дитини з багатодітної сім'ї та розв'язку завдань, необхідних для повноцінного розвитку особистості. В роботі з багатодітною сім'єю соціальний педагог, у першу чергу, повинен володіти навичками визначення ключової проблеми сім'ї. Від того наскільки грамотно соціальний працівник проведе виявлення ключової проблеми залежить підсумок всієї роботи.

Проаналізувавши наукові джерела, ми визначили основні специфічні проблеми багатодітних сімей, які проживають в сільській місцевості. Основною проблемою є високий ризик бідності і навіть злиденності у багатодітних сім'ях. Ці сім'ї часто обмежені у можливостях повноцінного харчування, придбання товарів та послуг для розвитку дітей, мають незадовільні житлові умови.

Важливими проблемами таких сімей також є: проблеми проведення змістовного дозвілля з усією сім'єю, проблема з низькою педагогічною культурою батьків, профорієнтації та професійного становлення, бродяжництво дітей з метою здобуття засобів для прожиття тощо.

Наразі надзвичайно актуальною видається проблема міжособистісної взаємодії батьків та дітей в багатодітній сім'ї саме сільської місцевості, адже у зв'язку з великою завантаженістю батьків (батько багато працює, практично не буває вдома, мати не працює, але завантажена домашніми справами, сільським господарством) на виховання дітей залишається мало часу, батьки не в змозі приділяти достатню увагу кожній дитині та є неспроможними врахувати всі її особливості. Діти з великих сімей мають підвищений ризик залишатися без нагляду з боку дорослих. У таких сім'ях складний психологічний клімат: занижений рівень взаєморозуміння з батьками і в той же час підвищена потреба в батьківській підтримці.

2. Проведено дослідження, з метою визначення практичних шляхів і способів оптимізації соціально-педагогічної діяльності з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади на основі дослідження конкретної проблеми міжособистісної взаємодії у багатодітних сім'ях.

Відповідно до результатів проєктивних методик, які проводилися з дітьми з багатодітних сімей ми визначили, що в багатодітних сім'ях, на відміну від одnodітних спостерігається проблема відносин між батьками і дітьми, присутній занижений рівень взаєморозуміння з батьками і в той же час підвищена потреба в батьківському спілкуванні, турботі. Ми з'ясували, що у сім'ях, де є старші чи молодші брати і сестри, діти надають перевагу спілкуванню саме з ними. Ставлення до батьків змінюється. Зовсім протилежна ситуація спостерігається в сім'ях з однією дитиною. Одинокій дитині бракує партнера для ігор і спілкування в сім'ї, батьки змушені виконувати подвійну роль — роль батьків і відсутніх братів та сестер.

Відповідно до результатів теста-опитувальника батьківського ставлення до дітей ми з'ясували, що у вихованні дітей в багатодітній родині, переважає суворий, компромісний стиль батьківського ставлення (виховання), для батьків

з багатодітних сімей характерним є відношення до дітей за типом «емоційного відторгнення», більшість з опитаних батьків не відчувають себе єдиним цілим з дитиною, не в повній мірі задовольняють їх потреби, про що свідчить низький рівень процентного рангу за шкалою «Кооперація».

За результатами опитування соціальних педагогів та голів сільських рад, ми визначили, що соціально-педагогічна діяльність у сільській місцевості є неефективною про що свідчить велика кількість проблем які ускладнюють здійснення комплексної ефективної соціально-педагогічної діяльності. До них спеціалісти віднесли:

- відсутність бажання та можливостей батьків до співпраці з фахівцями;
- віддаленість багатьох населених пунктів;
- нестабільність транспортних засобів;
- неефективність використання групових форм роботи, у зв'язку з неможливістю задіяти всіх членів багатодітної родини, наприклад в організації свят сім'ї, сімейних практикумів, рольових ігор і т.д.
- проблема координації зусиль районних органів влади і ресурсних систем з метою розв'язання проблем, що виникають у багатодітних сім'ях.

3. Відповідно до вище зазначених результатів наукового дослідження нами було розроблено рекомендації щодо оптимізації соціально-педагогічної діяльності з багатодітними сім'ями в умовах сільської громади.

Вони включають в себе дії як на державному так і на регіональному рівнях. Ми вважаємо, що якщо рекомендації будуть враховані на державному рівні (зокрема, якщо держава сприятиме виконанню даних рекомендацій, то це сприятиме зменшенню великої кількості гострих проблем характерних для сільської місцевості, що в свою чергу дасть позитивні результати у діяльності соціальних педагогів, голів сільських рад, та інших фахівців соціальної сфери, які безпосередньо взаємодіють з багатодітними сім'ями).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баймуратов М. О. Локальна система захисту прав людини в Україні : сутність та становлення / М. О. Баймуратов // Юридична освіта і правова держава : 36. наук, праць. — Одеса, 1997. — С. 96—99.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб.[для студ. вищ. навч. заклад.] / О. В. Безпалько — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 208 с.
3. Берне Р. Развитие «Я-концепции» и воспитание / Р. Берне. — М. : Прогресс, 2006.—233 с.
4. Бочарова В. В. Профессиональная социальная работа : личностно ориентированный подход. — М. : Альфа-книга, 1999. — 202 с.
5. Вавіна Л. С. Розвиваємо у дитини вміння бачити : від народження до 6 років : поради батькам / Л. С. Вавіна, В. М. Ремажевська — К. : Література ЛТД, 2008. — 128 с.
6. Василькова Ю. В. Методика та досвід роботи соціального педагога/ Ю. В. Василькова.— М. : Академія, 2002. — 160 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. — 1440 с.
8. Гаврилова В. М. Соціальне становище сільського населення / В. М. Гаврилова. — К. : Вища школа, 2008. — 165 с.
9. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. — К. Сімферополь : Універсум, 2012. — 536 с.
10. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. для ВНЗ / Л. М. Завацька. — К. : Слово, 2008. — 240 с.
11. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
12. Зберегти сім'ю, соціальна робота з родинами, які опинилися у складних життєвих обставинах / [автори-упоряд: О. М. Мороз, Г. І. Постолук, Т. В. Семигіна, О. С Шепіленко]. — К. : ЕКМО, 2008. — 160 с.
13. Конституція України із змінами і доповненнями внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV. — К., 1996 р.

14. М'ясоїд П. А. Загальна психологія / П. А. М'ясоїд.— К. : Вища школа, 2001— 487 с.
15. Макшанов С. І. Психологія тренінгу/ С. І. Макшанов.— СПб. : Освіта, 1997. — 287 с.
16. Маценко Л. М. Педагогіка сімейного виховання : навч. посібник / Л. М. Маценко — К. : НАКККиМ, 2011. — 293 с.
17. Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]. Режим доступу : www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=146301&cat_id=146273 .
18. Обухова Л. Ф. Дитяча психологія : теорії, факти, проблеми / Л. Ф Обухова — М. : Тривола, 1998. — 246 с.
19. Понятійно-термінологічний білінгвальний словник : соціальна педагогіка (Terminology Bilingual Dictionary) / автори-укладачі : С. М. Ситняківська, І. В. Літяга ; за заг. ред. проф. Н. А. Сейко. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. — 188 с.
20. Родинно-сімейна енциклопедія / за заг. ред. Ф. С. Арвата. — К. : Богдана, 1996. — 436 с.
21. Сидоров В. М. Введение в социальную работу. Аннотация категориального аппарата социальной работы / В. М. Сидоров — Донецк : БАО, 1997. — 245 с.
22. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — 336 с.
23. Соціальна педагогіка : категорії і поняття : словник / автори — укладачі Н. А. Сейко, С. М. Коляденко.— Житомир : Житомир. держ. пед. ун-тет, 1999. — 55 с.
24. Соціальна робота : Короткий енциклопедичний словник. — К. : ДЦССМ, 2002. — 536 с.— (Соціальна робота. Книга 4).
25. Соціальна робота : технологічний аспект / за ред. проф. А. Й. Капської. — К. : ДЦССМ, 2004. — 364 с.
26. Соціальна робота в Україні / за заг. ред. І. Д. Звереві, Г М. Лактіонової. — К. : Наук. світ, 2003. — 233 с.

27. Соціальний захист та підтримка багатодітних сімей (стаття 2 липня 2014 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article.

28. Соціологія : словник термінів і понять. / автори-укладачі : Є. А. Біленький, В. М. Дебой, М. А. Козловець, А. А. Котвицький, І. В. Саух, В. О. Федоренко, В. О. Цибульський, В. О. Жаловага / за заг. ред. Є. А. Біленького. і М. А. Козловця — К. : Кондор, 2006. — 372 с.

29. Соціолого-педагогічний словник / за заг. ред. В. В. Радула. — Харків : Мачулін, 2015. — 444 с.

30. Теория и методика социальной работы : краткий курс / Под. ред. В. И. Жукова. — М. : Союз, 1994.— 179 с.

31. Теория социальной работы : учебник/ под. ред. Е. И. Холостовой.— М. : Юристь, 1998. — 198 с.

32. Технології соціально-педагогічної роботи / за ред. А. Й. Капської. — К. : УДЦССМ, 2000. — 372 с.

33. Тютюнник О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників : монографія / О. Тютюнник. — Черкаси : ФОП Гордієнко Є. І., 2014. — 350 с.

34. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: [навч. посіб.]/ М. М. Фіцула. — К. : «Академвидав», 2006. — 352 с.

35. Флейк-Хобсон К. Развитие ребенка и его отношений с окружающими:пер. с англ./ К. Флейк-Хобсон, Б. Робинсон, П. Скин. — М. : Центр общечеловеч. ценностей,1993. —510 с.

36. Харченко С. Соціально-педагогічні технології : [навч.-метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл.] / С. Харченко, Н. Краснова, Л. Харченко. — Луганськ : Альма-матер, 2005. — 552 с.

37. Холостова Є І. Соціальна реабілітація : навч. посіб. / Є. І. Холостова., Н. Ф. Дементьєва — М. : «Дашков і К», 2002. — 340 с.

38. Шаргородська С. Насилля в сім'ї : види, наслідки, шляхи подолання / С. Шаргородська // Соціальний педагог — 2007. — №2. — С. 14—16.

39. Шеляг Т. В. Соціальний статус багатодітних сімей та їх здатність до самодопомоги [Електронний ресурс] / Т. В. Шеляг // Соціальна педагогіка. — 2005. — №1. — С. 53—56. Режим доступу до журн. : <http://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12652>.
40. Юрків Я. Діяльність соціального педагога з попередження насильства в сім'ї / Я. Юрків // Соціальна педагогіка : теорія та практика — 2013. — № 3. — С. 39—46.
41. Явище децентралізації [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://decentralization.gov.ua/about>.
42. Якса Н. Соціально-педагогічний тезаурус : словник / Н. Якса. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. — 154 с.
43. Яценко Т. Профілактика наркоманії серед дітей підліткового віку / Т. Яценко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи — 2015. — вип. 52. — С. 215—222.
44. Bracht N. Prevention : Additional thoughts / N. Bracht // Social Work in Health Care — 2000. — № 30(4). — P. 1—6.
45. Hawkins J. Science, social work, prevention : Finding the intersections / J. Hawkins // Social Work Research — 2006. — № 30. — P. 137—152.
46. McCave E. Prevention as an Explicit Part of the Social Work Profession : A Systematic Investigation / E. McCave, C. Rishel // Advances in Social Work — 2011. — № 2. — P. 226—240.
47. Paulo Freire, Pedagogy of the Heart. — NewYork : Continuum, 1998. — P. 31
48. Richard Hoggart, Speaking To Each Other. — London : Chatto&Windus, 1970. — P. 20
49. Ruth B. Shaping the Future of Prevention in Social Work : An Analysis of the Professional Literature from 2000 through 2010 / B. Ruth, E. Velásquez, J. Marshall, D. Zipperstein // Social Work — 2015. — № 2. — P. 126—134.
50. Schneider L. B. Psychology of family relations. Lectures [Електронний ресурс] / L. B. Schneider. — Luxembourg : Book, 2000. — 260 p. — Режим доступу : http://otherreferats.allbest.ru/sociology/00214301_0.html.

